

Impact Factor – 6.625

ISSN – 2348-7143

INTERNATIONAL RESEARCH FELLOWS ASSOCIATION'S

# RESEARCH JOURNEY

Multidisciplinary International E-Research Journal

PEER REFREED & INDEXED JOURNAL

October-2019 Special Issue – 200

## Cotemporary Problems in India and Remedies

Guest Editor :

**Dr. R. V. Shikhare**

Principal

R. B. Attal Arts, Science & Commerce College,  
Georai, Dist. Beed (M.S) India

Associate Editors -

**Mr. H. B. Helambe**

**Mr. B. S. Jogdand**

**Mr. R. B. Kale**

**Mr. S. S. Nagare**

**Mr. R. B. Pagore**

Chief Editor -

**Dr. Dhanraj T. Dhangar (Yeola)**



This Journal is indexed in :

- Scientific Journal Impact Factor (SJIF)
- Cosmoc Impact Factor (CIF)
- Global Impact Factor (GIF)
- International Impact Factor Services (IIFS)

For Details Visit To : [www.researchjourney.net](http://www.researchjourney.net)

SWATIDHAN PUBLICATIONS

I  
N  
T  
E  
R  
N  
A  
T  
I  
O  
N  
A  
L  
  
R  
E  
S  
E  
A  
R  
C  
H  
  
F  
E  
L  
L  
O  
W  
S  
  
A  
S  
S  
O  
C  
I  
A  
T  
I  
O  
N



101	ग्रामीण महिला सक्षमीकरणात डॉ. एम. एस. स्वामीनाथन् यांचे योगदान डॉ. कैलास ठोंबरे व डॉ. राजाभाऊ गायकवाड	416
102	वाढता दहशतवाद आणि भारत	डॉ. केशव लहाने 422
103	जागतिक तापमान वाढ व भारताची राष्ट्रीय सुरक्षा	डॉ. किरण चक्रे 427
104	पर्यावरण प्रदूषण व उपाय	डॉ. राखी सलगर 434
105	शाश्वत विकास आणि भारतीय सद्यस्थिती	डॉ. रमेश वाघमारे 438
106	दहशतवाद : एक गंभीर समस्या	डॉ. साहेब राठोड 442
107	भारतासमोरील आव्हाने : विशेष संदर्भ दारिद्र्य	डॉ. सिद्धेश्वर सटाले 445
108	दहशतवादाचे प्रकार : एक अभ्यास	डॉ. डी.एस.शिंदे 448
109	बेकारी : एक राष्ट्रीय समस्या	डॉ. शिवाजी चौगुले 452
110	समकालीन भारतीय अर्थकारण : समस्या आणि उपाययोजना	डॉ. शिवराज पाटील 457
111	दहशतवाद आणि समाज : एक समाजशास्त्रीय अभ्यास	डॉ. सुनिल जाधव 460
112	भारतातील दारिद्र्याची कारणे व उपाय	डॉ. सुरेश सामाले 463
113	दारिद्र्य : देशाच्या विकासापुढील एक समस्या	डॉ. टी.आर.फिसफिसे 468
114	सायबर गुन्हेगारीतून निर्माण होणारा दहशतवाद	डॉ. सुनिता टेंगसे व गोपाळ गांगुडे 473
115	भारतातील दारिद्र्याची कारणे व उपाययोजना	गौरव पाटील 479
116	मानवी जीवनावर होणारे पर्यावरण प्रदूषणाचे दुष्परिणाम	डॉ. संदीपान गायके 484
117	भारतीय राजकारण आणि धर्म	डॉ. जे.एस.ढवळे 487
118	भारतातील सायबर गुन्हे : एक अवलोकन	डॉ. जयसिंग सिंगल 489
119	दारिद्र्याचे समाजशास्त्रीय अध्ययन : एक अभ्यास	दलित कांबळे व डॉ. दिपक धारवाडकर 498
120	शेतकऱ्यांच्या आत्महत्या कारणे आणि उपाययोजना	प्रा. नंदकुमार कुकलारे 502
121	नक्षलवाद : एक समाजशास्त्रीय आकलन	मीना राजपूत व डॉ. जी.एच.बानायत 508
122	कोरडवाहू शेती आणि शेतकऱ्यांच्या आत्महत्या	डॉ. जयदेव मोहिते 513
123	आदिवासी इतिहासलेखनातील डॉ. जिरेवाड सर यांचे योगदान	नितीन क्षीरसागर 516
124	इस्लामी व्याजपद्धती - अर्थशास्त्रीय अभ्यास	डॉ. सय्यद मुसा 519
125	भ्रष्टाचार- एक गंभीर समस्या	डॉ. अनंत नरवडे 522
126	डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरांचा राज्य सामाजवादातील आर्थिक विचार	प्रा. वितेश निकते 527
127	भ्रष्टाचार आणि क्रीडा स्पर्धा	प्रा. भारत पल्लेवाड 530
128	पर्यावरण संवर्धन ही काळाची गरज	डॉ. किरण पिनाटे 533
129	शेतकऱ्यांच्या आत्महत्या कारणे आणि उपाय	प्रा. आर.एस.पोपळघट 536
130	भारतातील भ्रष्टाचाराची समस्या	प्रा. प्रकाश काळवणे 541
131	सायबर गुन्हेगारी एक सामाजिक समस्या	प्रा. एच.आर.खेत्री 545
132	बालगुन्हेगारी समस्या : समाजशास्त्रीय विश्लेषण	प्रा. आर.बी.काळे व प्रा.जी.टी.मोकासरे 548
133	दहशतवाद : समकालीन प्रश्न आणि उपाय	डॉ. आर.के.काळे 552
134	लक्ष्मीकांत देशमुख यांच्या साहित्यातील समस्यांचे चित्रण	प्रा. संदिप परदेशी 559
135	शेतकऱ्यांच्या आत्महत्या समस्या व उपाय	प्रा. इंदू साळुंके 563
136	रत्नागिरी जिल्ह्याचे उत्पन्न आणि दारिद्र्याचे स्वरूप	प्रा.एल.एस.सिताफुले 568
137	स्त्री शिक्षण समस्या व उपाय	प्रा. सीताराम मोगल, भागवत गोरे 575
138	भ्रष्टाचाराचे ग्रामीण समाजावर झालेली परिणाम - एक समाजशास्त्रीय अभ्यास (विशेष संदर्भ मुदखेड तालुका, जिल्हा नांदेड)	डॉ. दत्ता तंगवलवाड 579



## बालगुन्हेगारी समस्या : समाजशास्त्रीय विश्लेषण

प्रा. आर. बी. काळे

समाजशास्त्र विभाग

र.भ.अट्टल कला, विज्ञान व वाणिज्य महाविद्यालय, गेवराई

प्रा. जी. टी. मोकासरे

सुदरराव सोळंके महाविद्यालय माजलगाव

### प्रस्तावना :-

कोणत्याही देशाच्या विकासाचे भवितव्य हे त्या देशातील लहान बालकावर असते. कारण ते बालक मोठे होऊन देशाचे आधारस्तंभ बनतात. जसे की देशाचे नेते, संशोधक, व्यापारी, खेळाडू, सैनिक, शिक्षक, चांगले नागरीक ज्यामुळे राष्ट्रीय संपत्ती निर्माण करणे व संपूर्ण राष्ट्राची काळजी व संरक्षण करतात, व नवसमाज निर्माण करण्याची क्षमता त्यांच्यामध्ये असते. 'भारतीय राज्यघटनेच्या १४, १५, १२ ए, २३, २४ (ई) ३९ (फ) या कलमामध्ये बालकाची वाढ आणि विकास या विषयी तरतूदी आहे.

अलीकडील काही वर्षांपासून गुन्हेगारी विश्वात बालकाचा सहभाग मोठ्या प्रमाणावर वाढत असल्याने सर्वत्र चिंतेचे वातावरण निर्माण झाले आहे. बालकांचा गुन्हेगारी विश्वातील वाढता सहभाग ही समस्या आता जागतिक समस्या झाली आहे. तसेच दिवसेंदिवस ती अधिक गंभीर स्वरूपात वाढत चाललेली आहे. जागतील विविध राष्ट्रांनी औद्योगिकीकरणाचा स्वीकार केला. भारताने देखील औद्योगिकीकरणाने वेग घेतलेला दिसून येतो. औद्योगिक केंद्रीकरणामुळे नागरीकरणात देखील झपाट्याने वाढ झाली आहे. आधुनिक काळात नगरांच्या लोकसंख्येत झपाट्याने वाढ होत आहे. देशाचा चेहरा जसा विकासाचा आहे तर दुसरा चेहरा विविध सामाजिक समस्यांचा आहे. आधुनिक काळात ठळकपणे लक्षात येणारी समस्या म्हणजे बालगुन्हेगारी.

### उद्देश :-

- १) भारतातील बालगुन्हेगारीचा आढावा घेणे.
- २) बालगुन्हेगारीच्या कारणाचा अभ्यास करणे.
- ३) बालगुन्हेगारीवर उपाययोजना सुचविणे.

### संशोधन पध्दती :-

सदरील शोध निबंधासाठी वर्णनात्मक संशोधन पध्दतीचा वापर करून तथ्यांचे विश्लेषण करण्यात आले आहे. तसेच दुय्यम तथ्य संकलन स्रोताचा उपयोग करण्यात आला आहे.

### सैध्दांतीक चौकट :-

एडविन सुदरलॅंड आणि डोनाल्ड क्रेझी यांनी 'विभेदित साहचर्य' या आधारावर बालगुन्हेगारी विषयी मांडणी केली आहे. 'विभेदित साहचर्य' या शब्दातून असे सांगण्याचे आहे की व्यक्ती ज्यांच्या संगतीत राहिल, म्हणजे तिचे साहचर्य प्रस्थापित होईल त्याच लोकांचे वर्तन प्रकार, मुल्ये, श्रद्धा, नियमणे इ.गोष्टीचे संपादन त्या व्यक्तीकडून होईल. मुल जेव्हा चांगल्या मुलांच्या संपर्कात राहून वर्तन करेल तेव्हा ते वर्तन अनुचलनात्मक स्वरूपाचे होईल. पण याउलट मुले जर वाईट वा विचलनात्मक वर्तन करणाऱ्या लोकांच्या सतत संपर्कात आली तर ती मुले देखील विचलनात्मक वर्तन करणारीच होईल. मुले जर इतर बालगुन्हेगारांच्या संगतीत राहिली तर ती ही बालगुन्हेगारच होतील. थोडक्यात, ज्यांच्याशी घनिष्ठ साहचर्य प्रस्थापित होईल त्यांच्याकडून अधिक प्रभावीरित्या व्यक्तीचे समाजीकरण घडून येईल व तसे प्रत्येकाचे वर्तन निश्चीत होते.



क्लिफोर्ड शॉ आणि हेरी मॅक के. यांच्या मते समाजीकरणात सामान्य मुले समाजातील रुढ नियमानुसार वागण्यास शिकतात. समाजमान्य वर्तन प्रकाराचे समाजीकरणात समाजातील सर्व मुलांकडून अध्ययन होते. पण ते विचलनात्मक मानलेल्या वर्तन प्रकाराचे अध्ययन असते. समाजाच्या आदर्श संस्कृतीचे समाजीकरणाद्वारे जसे संक्रमण घडून येते अगदी त्याच प्रमाणे बालगुन्हेगारी संस्कृतीचे समन्यक बालगुन्हेगारांच्या समूहाद्वारे संक्रमण घडून येते.

### **बालगुन्हेगारीचा अर्थ :-**

#### **न्युमेयर :-**

'बालगुन्हेगारी म्हणजे कायद्याने निर्धारित केलेल्या वयापेक्षा कमी वय असलेली व्यक्ती, ज्या व्यक्तीचे वाईट वर्तन समाजविरोधी आणि कायद्याचे उल्लंघन करणारे असते.'

#### **मार्शल बी क्लिनार्ड :-**

'विशिष्ट वयाखालील विशेषत : १६ ते १८ वर्षाखालील व्यक्तीनी इतर व्यक्तींना किंवा समाजाला घातक ठरेल अशा रितीने केलेले समाज विरोधी कृत्य म्हणजे बालगुन्हेगारी होय.'

#### **विल्यम एच शेल्डन :-**

'बालगुन्हेगारी म्हणजे समाजाच्या अपेक्षित अपेक्षांचा भंग करणारे बालकांचे वर्तन.'

वरील व्याख्यानानुसार असे दिसून येते की कायद्याच्या वयाच्या अटीत बसणाऱ्या व्यक्तीने केलेले समाजविरोधी कृत्य हे बालगुन्हेगारीच्या निर्मातीस कारणीभूत ठरते. बालगुन्हेगारीमध्ये फक्त कायद्याचे उल्लंघन करणाऱ्या बालकांनाच नव्हे तर समाजविरोधी वर्तन करणाऱ्या बालकांचाही समावेश दिसून येतो. म्हणूनच बालगुन्हेगारी या समस्येच्या अंतर्गत फक्त कायद्याचे उल्लंघन करणाऱ्या बालकांबरोबर समाजविघातक कृत्ये करणाऱ्या बालकांचा समावेश होतो.

### **भारतातील बालगुन्हेगारीची स्थिती :-**

आजचा बालक असो व तरुण हा उद्याचा सुजान नागीक असतो. या युवा पिढीवरच देशाची आर्थिक सामाजिक प्रगती अवलंबून असते. आजची युवा पिढी सक्षम असणे अतिशय आवश्यक आहे. परंतु गुन्हेगारीचे बदलते स्वरूप पाहता सद्यस्थितीत देशात अल्पवयीन मुले तरुण होण्याच्या आधिच गुन्हेगारीकडे वळत आहे. भारतात एकूणच गुन्हेगारीत प्रचंड अशी वाढ होत आहे. छोट्या -मोठ्या चोऱ्या, घर फोड्या, खुन,दरोडे, विशेषत अल्पवयीन मुलांकडून बलत्कार, या सारख्या गुन्हायामध्ये वाढ होत आहे. "देशामध्ये २०१० साली २२७४० बाल गुन्हेगाराची संख्या होती. २०११ मध्ये २५१२५ तर २०१२ मध्ये २७९३६ एवढी तर २०१३ मध्ये ३१७२५ व २०१४ मध्ये ३३५२६ एवढी बालगुन्हेगाराची संख्या होती. बाल गुन्हेगारी इंडियन पॅनल कोड (IPC) नुसार २०१० ते २०१४ पर्यंत ४७ टक्के बालगुन्हेगारी वाढली आहे.

या वरून असे लक्षात येते की भारतामध्ये बालगुन्हेगारी समस्येचे विदारक चित्र निर्माण झाले आहे.

### **बालगुन्हेगारीचे कारणे :-**

#### **\* कौटुंबिक कारण :-**

समाजीकरणाचे साधन म्हणून कुटुंबाला महत्त्व आहे. मुलांचे प्राथमिक सामाजीकरण कुटुंबातच मुख्यत होते. कुटुंबातील आई-वडील, मोठे भावंडे यांच्याकडून मुलांचे सामाजीकरण होते. समाजातील शिस्तीचे नियम, इतर नियमणे, मूल्ये याचे ज्ञान कुटुंबात होते. भावी काळात करावयाच्या काही भुमिका मूल कुटुंबात शिकते. त्यामुळेच कुटुंबातील व्यक्तीकडून अत्यंत प्रमाणीकरीत्या समाजीकरण नीट झाले नाही तर त्यांच्या व्यक्तीमत्त्वात गंभीर उणीवा राहू शकतात. आधुनिक काळात कुटुंब पध्दतीत मोठ्या प्रमाणात विघटन होत असल्यामुळे कुटुंबपध्दतीत लहान मुलांवर लक्ष ठेवण्यास



आणि त्यांच्यावर संस्कार करण्यास मर्यादा येतात. लहान मुले अनुकरणप्रिय असतात. कुटुंबातील सदस्याची व्यसनधीनता, भांडणे, चुकीचे वर्तन यांचा प्रभाव मुलांवर पडणे स्वभाविक आहे. पती-पत्नी मधील भांडण, घटस्फोट, अनैतिक संबध या बाबी बालगुन्हेगार निर्माण करण्यास जबाबदार ठरतात.

### समाजिक माध्यमे :-

मोबाईलमध्ये इंटरनेट, चित्रपट सुविधा अशा माध्यमातून मुले चांगल्या गोष्टी न घेता वाईट गोष्टीकडे लवकर आकर्षित होतात. ज्या वयात योग्य संस्कार व्हायला पाहिजे ते मात्र होताना दिसत नाही. आई-वडील दोघेही नोकरी, व्यवसाय निमित्ताने दिवसभर बाहेर राहतात अशा वेळेस बालके घरी एकटेच राहत असल्यामुळे चित्रपट, गुन्हेगारीच्या मालिका, अश्लिल चित्रपट यातील पात्रांचे अनुकरण करण्याच्या प्रयत्नातून अपहरण, मारामारी, धुम्रपान, खुन, बलात्कार अशा घटना करण्याचा प्रयत्न करतात म्हणून त्यांच्याकडून गून्हे घडून बालगुन्हेगारीचा प्रश्न निर्माण होतो.

### आर्थिक कारण :-

भारतातील अनेक सामाजिक समस्या या आर्थिक कारणामुळे निर्माण होतात. बालगुन्हेगारी हे सुध्दा त्याचेच एक कारण आहे. मुलांच्या प्राथमिक गरजा भागविल्या जात नसतील तर मुलांच्या मनात असंतोषाची भावना निर्माण होते. गरीब - श्रीमंतामधील दरी अशा गोष्टी त्यांना समाजविरोधी वर्तन करण्यास भाग पाडते. आर्थिक परिस्थिती त्यांच्या गरजांच्या पूर्ण करत नाही तेव्हा या मुलांच्या हातुन छोटी - मोठी चोरी करून गरजा पूर्ण करीत असतात. हळूहळू त्यांना अशा प्रकारची समाज विरोधी वर्तन करण्याची सवय लागून ती बळावली जाते.

### सामाजिक वातावरण :-

लहान मुलांवर केवळ कुटुंबाच्या माध्यमातून सामाजीकीकरण घडवून येते असे नाही तर सभोवतलच्या सामाजिक परिसराचा प्रत्यक्ष - अप्रत्यक्ष स्वरूपात मुलांवर प्रभाव पडत असतो. जर आजूबाजूच्या सामाजिक परिसर असंस्कारक्षय असेल तर मुलांना आपोआप या परिस्थितीत वाईट गोष्टी, संगत करून शिकायला वेळ लागत नाही. झोपडपट्टीच्या क्षेत्रात जुगार, मद्यपान, धुम्रपान, व्याभिचार, अनैतिकता, चोऱ्या, शिव्या, अश्लिल शब्दाचा उच्चार या सारख्या बाबी सातत्याने घडत असतात याचाच परिणाम कळत नकळत मुलांवर होवून मुले त्या प्रवृत्तीकडे झुकून जातात.

### औद्योगिकीकरण व नागरीकरण :-

भारत देश हा महासत्तेकडून वाटचाल करत असून त्याच बरोबरीने औद्योगिकीकरण व नागरीकरणामध्ये वाढ होत आहे. परंतु त्याचबरोबर वाढत्या नागरीकरणाबरोबर गलिच्छ वस्त्या, झोपडपट्टी, गुन्हेगारी, मद्यपान, वेश्यालये इ. समस्यांची वाढ होत चालली आहे कारण उद्योगधंद्यांच्या ठिकाणी नोकरीच्या निमित्ताने ग्रामिन भागातून नागरी भागामध्ये स्थलांतराची वृत्ती वाढली आहे. जागेच्या टंचाईमुळे झोपडपट्ट्यासारख्या भागात गरीब, श्रमीकवर्ग, अकुशल कामगार, भिकारी इ. लोक राहतात. परंतु ज्यांच्याकडे वेळ नाही त्यांच्या मुलाकडे आपोआप दुर्लक्ष होते. यामुळे मुलांमध्ये समाजीकीकरण संस्कार या गोष्टी रुजत नसल्यामुळे त्यांच्याकडून समाजविरोधी वर्तन, मद्यपान, स्वैराचार, गुन्हेगारी करण्याकडे प्रवृत्ती वाढते त्यातून बालगुन्हेगारीचे प्रमाण वाढत आहे.

### उपाययोजना :-

बालगुन्हेगार आणि प्रोढ गुन्हेगार यांच्यात फरक असतो. आजचा बालगुन्हेगार उद्याचा मोठा गुन्हेगार होवु नये यासाठी विविध देशामध्ये बालगुन्हेगारी सुधार कार्यक्रम राबविले जातात. भारतात या संदर्भात राबविल्या जाणाऱ्या कार्यक्रमांमध्ये १९२७ मध्ये मुंबईमध्ये बाल न्यायालयाची स्थापना करण्यात आली, बाल अभिक्षण गृह, भारतात जिल्हा



स्तरावर बालसुधार संस्था निर्माण करण्यात आली आहे. सुधार शाळा, परिवीक्षा वसतीगृह किशारे सुधारगृह, अट्टल बालगुन्हेगारांना भविष्यातील गुन्हेगार बनवण्यापासून वाचविण्यासाठी बालग्राम योजना अंमलात आणली आहे.

परंतु मुळातच बालगुन्हेगार निर्माण होवु नये यासाठी सर्वांनी प्रयत्न करणे गरजेचे आहे. त्यासाठी बालकांचे योग्य समाजीकीकरण होणे आवश्यक आहे. कारण समाजीकीकरणाच्या प्रक्रियेतून भूमिका पार पाडत असतो. त्यासाठी कुटुंब, शेजारी शाळेमध्ये या विषयी सुधारणा होणे आवश्यक आहे. मुलांना रोजगाराच्या संधी उपलब्ध करुन दिल्यास आर्थिक कारणामुळे होणाऱ्या बालगुन्हेगारीच्या समस्या कमी होतील. सोशल माध्यमातून दाखविल्या जाणाऱ्या वाईट गोष्टी तसेच मोबाईलमध्ये इंटरनेटच्या माध्यमातून येणाऱ्या अशिल्ल जाहिराती चित्रपट न दाखविणे यामुळे लहान मुलांवर त्याचा परिणाम होणार नाही. समाजातील प्रत्येक घटकाने जबाबदारीने वागणे जेणे करुन सामाजीक पर्यावरणाचा चांगला परिणाम मुलांवर होवुन मुले गुन्हेगारी प्रवृत्तीपासून दूर राहतील. एवढेच नाहीतर नैतिक, मुल्ये, नियमणे शिक्षण प्रक्रियेच्या माध्यमातून मुलांमध्ये रुजविल्यास बालगुन्हेगार निर्माण होणार नाही. तसेच सर्व शाळा, महाविद्यालयामध्ये लहान बालकापासुन ते युवकापर्यंत संवाद साधून मुलांच्या मनातील भावनांना वाट मोकळी करुन देणे.

#### सारांश :-

थोडक्यात बालगुन्हेगारीची समस्या ही कोणत्याही देशाच्या विकासामध्ये घातक ठरत आहे. समाजशास्त्रीय सैध्दांतीक मांडणीवरुन असे लक्षात घेता येते की सामाजिक विचलन ज्या कारणामुळे होते त्यामध्ये समाजीकीकरण ही प्रक्रिया सर्वात महत्त्वाची आहे. त्यामुळे बालगुन्हेगारी निर्माण न होण्यासाठी आदर्श संस्कृतीचे समाजीकरणाद्वारे संक्रमण घडून येणे महत्त्वाचे आहे. त्यामुळे प्रत्येकाचे अनुचलनात्मक वर्णन निश्चीत होईल. गुन्हेगारीच निराकारण होण्यासाठी एकदंरीत सामाजिक परिस्थितीत परिवर्तन घडून येणे आवश्यक आहे.

#### संदर्भ :-

१. कुलकर्णी, पी.के, भारतातील सामाजिक समस्या, १९९८ विद्या प्रकाशन, नागपुर.
२. साळुखे सर्जेराव, मुलभूत समाजशास्त्रीय संकल्पना, २००० नरेद्र प्रकाशन, पुणे.
३. आहूजा, राम, सामाजिक समस्याएँ, २००० रावन पब्लिकेशन, जयपूर.
४. [www.tarunbharal.com](http://www.tarunbharal.com), dated 02/09/2019.
५. [www.indiaspend.com](http://www.indiaspend.com) dated 03/09/2019.